

Specifika dokazování v medicínských sporech I

Anna Zemandlová

Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta MU

Osnova výkladu

- ❖ Vymezení problému a základní exkurz
- ❖ Problémy dokazování v medicínských sporech
- ❖ Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem
- ❖ Důkaz *prima facie*
- ❖ Soudcovské dotváření pravidel důkazního břemene

Vymezení problému a základní exkurz

Co je „medicínský spor“ a jaká jsou specifika při jeho dokazování; míra důkazu; důkazní břemeno.

Vymezení problému

Medicínský spor = spor mezi pacientem a poskytovatelem zdravotních služeb typicky o náhradu újmy na zdraví.

Účelem civilního procesu je ochrana soukromých subjektivních práv (za zachování rovnosti zbraní).

Typové situace, které neumožňují **prosazení hmotněprávního nároku**.

Je pacient slabší stranou?

- ❖ Informační asymetrie (přístup k informacím, možnost manipulace s informacemi).
- ❖ Nerovné postavení (odbornost lékaře, resp. odborné zázemí poskytovatele zdravotních služeb).
- ❖ Citlivá životní situace pacienta (život, zdraví, soukromí, důstojnost...).

Judikatura:

IV. ÚS 774/18: „*Přeci jen – je podstatný rozdíl mezi účastníkem řízení o náhradu škody na zdraví, který žije v obavách o své zdraví, a někdy i život, a účastníkem „běžného“ sporného řízení vedeného například v souvislosti s nezaplacením dluhu z kupní smlouvy. Stěžovatelka, na kterou lze důvodně pohlížet jako na „slabší stranu právního vztahu“ nebyla povinna v různých etapách svého dlouholetého léčení pravidelně vyhodnocovat, zda je její zdravotní stav ustálen, či nikoliv....“*

Judikatura:

Pl. ÚS 36/11: *„Nelze přehlížet, že pacient je **slabší stranou při sjednávání podmínek léčebného postupu**, a poskytuje-li právní úprava ochranu spotřebiteli v oblasti závazkových právních vztahů majících materiální podstatu, tím spíše musí právní úprava poskytovat ochranu pacientovi, kde jde o hodnoty podstatnější.“*

I. ÚS 1785/21: *„Výklad zohledňující **výchozí slabší postavení pacienta jako laika ve stresové životní situaci...**“*

Judikatura:

I. ÚS 1919/08: „*Naznačené řešení užívané v zemích common law se dle přesvědčení Ústavního soudu **více přibližuje ideji spravedlivého řešení následků majících původ ve vztahu lékař - pacient, který je třeba nahlížet jako vztah panství, v němž má z mnoha důvodů, avšak především z důvodů znalostních, převahu moci právě lékař. Proto je třeba důsledněji chránit pacientovo základní právo na tělesnou integritu a v posledku, jak dokazuje řešený případ, i právo na život, a to i skrze výklad příslušných ustanovení občanského zákoníku týkajících se náhrady škody.***“

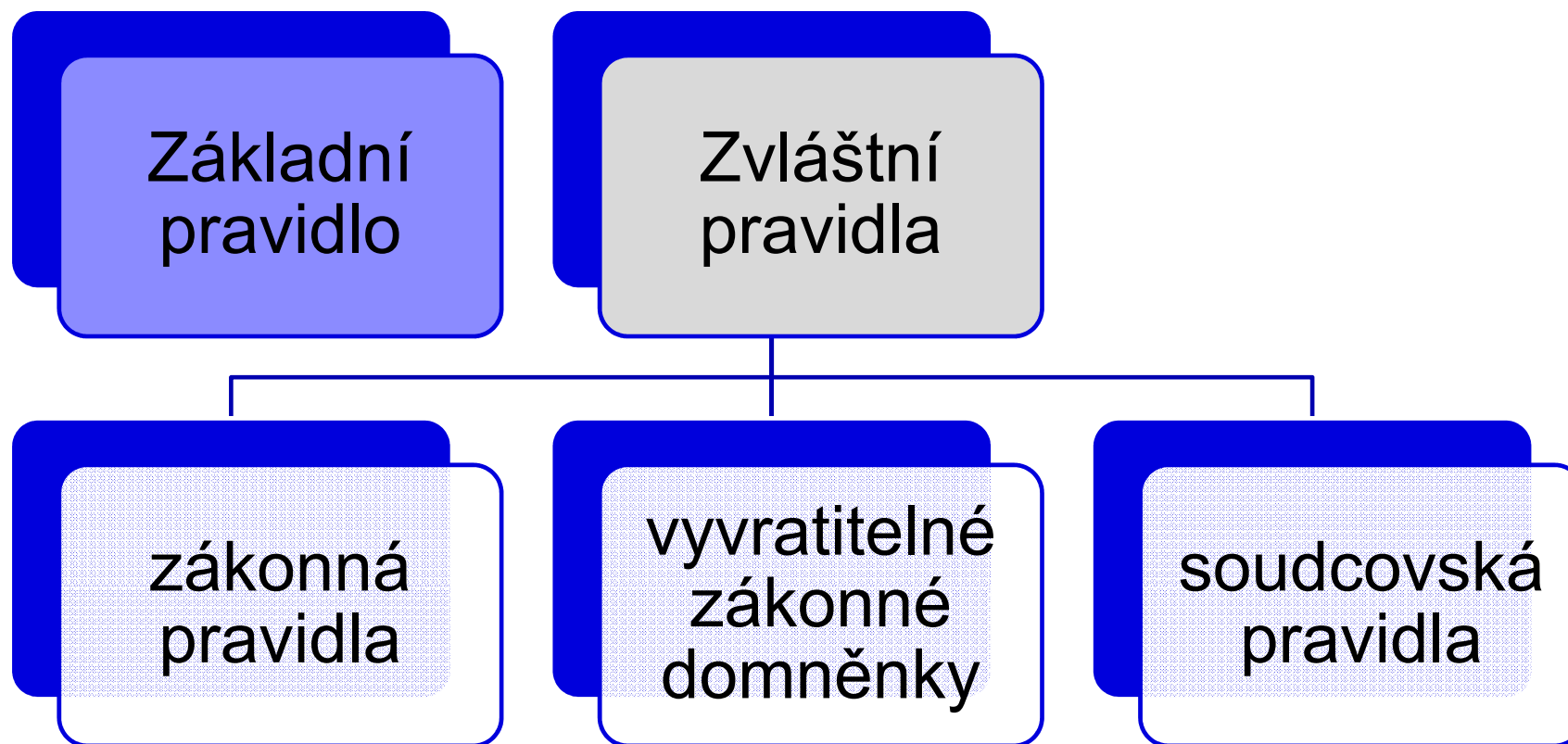
Základní procesní souvislosti I

- ❖ Jde o **medicínský spor** (spor o náhradu újmy) → zásady a pravidla řízení sporného
- ❖ Zásada dispoziční a projednací
 - Objasňování skutkového stavu je závislé především na **procesní aktivitě stran** (kontradiktorní zájmy, procesní břemena).
 - Strana musí **unést důkazní břemeno** stran prokázání skutečností, které jsou jí příznivé, aby ve sporu uspěla (subjektivní důkazní břemeno).

Základní procesní souvislosti II

- ❖ Kdo nese **subjektivní důkazní břemeno** ohledně předpokladů pro vznik povinnosti k náhradě újmy?
- ❖ Kdo ponese **nepříznivé následky neobjasnění** některého ze znaků skutkové podstaty povinnosti k náhradě újmy (*non liquet*)?
- ❖ I. ÚS 1785/21: „**Tradiční pravidlo zní, že ten, kdo tvrdí, také prokazuje.** Existují ovšem okolnosti, které mohou výjimečně odůvodnit modifikaci tohoto obecného pravidla.“

Dělení důkazního břemene

Základní pravidlo dělení důkazního břemene

- ❖ Žalobce tíží DB ohledně **prokázání znaků skutkové podstaty právní normy, o niž opírá svůj nárok** (nároková norma).
- ❖ K prokázání uvedených skutečností musí být podán plný důkaz (viz dále míra důkazu).
- ❖ Uplatní se, není-li stanoveno jinak zvláštním zákonným ustanovením, právní domněnkou či soudcovsky dotvořeným pravidlem dělení DB.

Dělení důkazního břemene v medicínských sporech

- ❖ Žalobce (poškozený, pacient) opírá svůj nárok o některou ze skutkových podstat povinnosti k náhradě újmy → ponese důkazní břemeno ohledně **všech** znaků této **nárokové normy**.
- ❖ V případě subjektivní odpovědnosti se uplatní zvláštní pravidlo dělení DB → **domněnka zavinění ve formě nedbalosti** (§ 2911 OZ)

Obecné předpoklady vzniku povinnosti k náhradě újmy

Problém míry důkazu

- ❖ Kdy lze určité skutkové tvrzení považovat za prokázané?
- ❖ V anglosaském právu → *more likely than not* (více než 50 %)
- ❖ Míra důkazu **dle vnitrostátního procesního práva** → nabude-li soudce vnitřního přesvědčení o pravdivosti skutkového tvrzení a nemá-li o jeho pravdivosti **rozumné pochybnosti**.
- ❖ Pouze určitý stupeň pravděpodobnosti není postačující (25 Cdo 168/2003, určitá relativizace však 25 Cdo 1628/2013).

Problémy dokazování v medicínských sporech

- ❖ Na lidské zdraví působí mnoho příčin; vliv lékařského působení je těžké izolovat od ostatních.
- ❖ Důkazní nouze strany zatížené DB → významné omezení prosaditelnosti hmotněprávního nároku.
- ❖ **Diskuse ohledně nastavení pravidla míry důkazu.**

Prostředky ke zmírnění důkazní nouze

- ❖ Prostředky „ulehčení důkazu“.
- ❖ Mohou být stanoveny **zákonem** nebo **judikaturou**.
- ❖ Obecně by měly mít přednost ty prostředky, které nespočívají v zatížení protistrany důkazním břemenem (*ultima ratio*)
- ❖ **Použití těchto prostředků v žádném případě není na volné úvaze soudu, ale je vázáno na konkrétní předpoklady.**

Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem

Koncepce, právní zakotvení, využití v praxi.

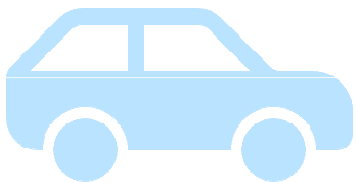
Sekundární břemeno tvrzení

- ❖ Nebo také zesílené břemeno substancování umožňuje řešit problém nedostatečné určitosti tvrzení strany zatížené důkazním břemenem
- ❖ Vychází se z toho, že strana nezatížená DB má k důkazu blíže (nachází se v její sféře, např. jde-li o její motiv či jednání, typicky u prokazování negativ)
- ❖ Nevyplývá z něj povinnost označit důkaz/předložit listinu, ale pouze povinnost dostatečně určitě popřít obecná tvrzení protistrany (např. žalobkyně tvrdí, že nedala souhlas s jednáním týkajícím se majetku v SJM, žalovaný tvrzení popře a uvede, kdy a jak byl souhlas udělen)

Vysvětlovací povinnost strany nezatížené DB

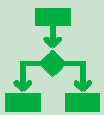

Strana zatížená DB **objektivně nemá přístup k potřebným informacím** (informační deficit) nebo nemá možnost svá tvrzení prokázat a druhá strana může bez obtíží tyto informace (důkazní prostředky) dodat

**Př.: svědci v autě, které způsobilo nehodu;
ztracené rentgenové snímky**

Koncepce vysvětlovací povinnosti

Obecná x speciální vysvětlovací povinnost strany nezatížené DB (čl. 96/1 Ústavy; srov. např. I ÚS 987/07, 22 Cdo 2851/2013, 22 Cdo 883/2010, 29 ICdo 127/2021)

Obsahem je povinnost podrobně vysvětlit, doplnit a objasnit skutková tvrzení strany zatížené důkazním břemenem (identifikovat svědka či předložit listiny).

Jde o *procesní povinnost* nikoliv *procesní břemeno* → porušení se zohlední v rámci volného hodnocení důkazů (nemá vliv na rozdělení důkazního břemena mezi procesní strany).

22 Cdo 883/2010

*V některých případech strana zatížená důkazním břemenem však objektivně nemá a nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech významných pro rozhodnutí ve sporu, avšak protistrana má tyto informace k dispozici. **Jestliže pak strana zatížená důkazním břemenem přednese alespoň „opěrné body“ skutkového stavu a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení, nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany; nesplnění této povinnosti bude mít za následek hodnocení důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila.***

Důkaz *prima facie*

Význam, charakteristika, využití v praxi

Význam a charakteristika

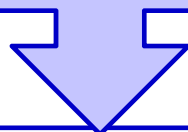
- ❖ Pravidlo **procesní povahy**, které slouží k překlenutí mezery ve zjišťování skutkového stavu pomocí obecné životní zkušenosti (**typický průběh děje**). Uplatňuje se v rakouské a německé soudní praxi.
- ❖ Nedochozí k obrácení důkazního břemene.
- ❖ Jeho aplikace je vázána na určité **typové situace** a nezávisí na volné úvaze soudu (přezkoumatelnost).
- ❖ Zejm. v oblasti **odpovědnosti za škodu** (příčinná souvislosti, zavinění aj.).

Předpoklady a důsledky aplikace

- ❖ Existence **typického průběhu události** ⇔ podle zkušeností každodenního života se vyznačuje pravidelným, obvyklým a častým charakterem průběhu.
- ❖ Neexistují indicie, které by typický průběh událostí vyvracely.
- ❖ „Typičnost“ činí zbytečným prokazování skutečných individuálních okolností věci a umožňuje presumovat určitý následek či jeho příčinu.

Příklad 1

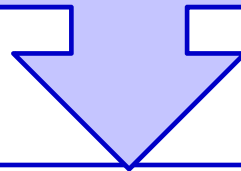
Řidič vozidla A narazí svým vozidlem do vozidla B před ním.

Na základě důkazu *prima facie* bude soud předpokládat, že nehodu zavinil řidič A, a to na základě zkušenostního poznatku o obvyklém průběhu událostí. Není třeba tvrdit ani objasňovat přesný průběh události (rychlost, nepozornost..)

Příklad 2

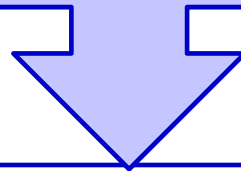
Zákazník v obchodě se zraní v důsledku uklouznutí a v blízkosti pádu je nalezena slupka od banánu.

Pokud k pádu dojde v bezprostřední blízkosti zdroje nebezpečí, lze obvykle předpokládat, že k pádu došlo v důsledku tohoto nebezpečí.

Příklad 3 – **vyloučení** důkazu *prima facie*

Po pádu úrazově pojištěné osoby bylo zjištěno krvácení do mozku.

Důkaz *prima facie* nelze aplikovat, protože není jasné, zda k pádu došlo v důsledku krvácení do mozku nebo ke krvácení do mozku došlo v důsledku pádu. Jen jedna z možností zakládá odpovědnost žalovaného.

Otřesení důkazu *prima facie*

- ❖ Protistrana tvrdí a prokáže skutečnosti, jež důkaz *prima facie* mohou zvrátit (konkrétní *možnost* odchylného průběhu děje).
- ❖ Nepožaduje se důkaz opatku, ale pouze *protidůkaz*.
- ❖ Narušení přesvědčení soudce o pravdivosti sporné skutečnosti na základě možnosti jiného než typického průběhu událostí.

Důkaz *prima facie* a odpovědnost při poskytování zdravotních služeb

- ❖ Lékařská péče vedla ke škodě, která je podle empirických zásad lékařské vědy *typicky zapříčiněna* chybou v léčbě.
- ❖ Nelze použít tam, kde by vzniku škody (újmy) nezabránilo ani vynaložení veškerého úsilí.

Z německé judikatury I

Kdy lze důkaz *prima facie* použít:

Cizí těleso v operační ráně (svorka, kus gázy, krytí, kus katetru, drén...).

Zavedení ventilační trubice do průdušnice bez dostatečné hloubky anestezie a bronchospasmus.

Krevní transfuze kontaminovaná HIV a nákaza příjemce (nepatří-li do rizikové skupiny).

Z německé judikatury II

Perforace žlučníku při perkutánní biopsii jater.

Ztráta čichu po operaci nosní přepážky.

Výskyt rozsáhlých dekubitů vážně nemocného hospitalizovaného pacienta.

Z německé judikatury III

Kdy **nelze** důkaz *prima facie* použít:

Perforace střeva při kolonoskopii není důkazem *prima facie* o chybě v léčbě.

Pacient o operaci páteře trpí závažnými poruchami chůze.

Poranění tvrdé pleny páteře při operaci páteře (chybné použití výstružníku).

Těhotenství po přerušení vejcovodů (regenerační schopnost tkáně).

Soudcovské dotváření pravidel důkazního břemene v medicínských sporech

Předpoklady pro uplatnění soudcovského dotváření pravidel DB v tuzemské a německé doktríně.

I. ÚS 1785/21

*V některých typech sporů se důkazní břemeno účastníka (zpravidla žalobce) z povahy věci může stát neúnosným bez jeho viny. Typicky jde například o určení výše náhrady škody, jejíž základ byl prokázán, anebo právě o medicínskoprávní spory, které jsou specifické a z hlediska zásady rovnosti účastníků (Čl. 37 odst. 3 Listiny) často od počátku nevyvážené. Tím nemá být řečeno, že jsou typy řízení, v nichž se důkazní břemeno takzvaně obrací automaticky. **Nejde o jev pravidelný, do důkazně svízelného postavení se v nich ovšem žalobce dostává častěji a obecné soudy si i s takovými situacemi musejí umět poradit s citem pro věc – například zvážit ad hoc, zda jimi souzený případ nevyžaduje zvláštní procesní přístup...** Je totiž porušením principu rovnosti zbraní, je-li účastníku řízení uloženo nesplnitelné důkazní břemeno [viz nálezy sp. zn. Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006 (N 92/41 SbNU 173; 419/2006 Sb.), sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 20. 8. 2014 (N 156/74 SbNU 333)].*

Pravidla dělení důkazního břemene

- ❖ **Nevyplývají ze toho, že strana existenci určité skutečnosti *tvrdí*.**
- ❖ Soud je nemůže určovat *ad hoc* (např. podle zásad spravedlnosti) ⇒ předvídatelnost, právní jistota.
- ❖ Jde o **obecně (abstraktně) stanovená normativní pravidla.**
- ❖ Individuální těžkosti při dokazování nebo špatná situace v jednotlivém případě neodůvodňuje přenesení (obrácení DB).

Soudcovské dotváření pravidel dělení důkazního břemene

- ❖ Musí být **objektivně a typově** (nikoliv individuálně) odůvodněno → naléhavá nutnost
- ❖ Typová nutnost → typicky se vyskytující stav důkazní nouze (nelze jej překlenout jinými procesními prostředky)
- ❖ Obrácení DB odůvodnění individuálními okolnostmi (hlediskem spravedlnosti) individuální věci **není přípustné.**

Soudcovská pravidla dělení důkazního břemene

- ❖ Nelze tvořit ad hoc ⇒ výsledkem jsou **obecně formulovaná pravidla** (pro určité typové situace)
- ❖ **Pravidlo obrácení DB v důsledku zmaření důkazu** (srov. IV. ÚS 14/17, I. ÚS 1785/21)
- ❖ Důsledky neobjasnění určitého znaku skutkové podstaty právní normy půjdou k tíži druhé strany (musí podat plný důkaz opačné skutečnosti) **x** důkaz *prima facie*

Důkazní břemeno a medicínské spory v německém právu I

- ❖ Obrácení DB bylo v určitých případech dlouhodobě uznáváno **judikaturou BGH.**
- ❖ Po pacientovi nemůže být spravedlivě požadováno, aby nesl plné důkazní břemeno ohledně chyby lékaře ve vztahu k lékařem zaviněné překážce objasnění skutkového stavu.
 - **Hrubé pochybení v léčbě které je způsobilé způsobit škodu** → obrácení DB stran prokázání příčinné souvislosti na lékaře.
 - Tzv. **začátečnické operace**
 - **Neúplná diagnostika** jako hrubé porušení povinností lékaře.
 - **Porušení povinnosti vedení zdravotnické dokumentace.**

Důkazní břemeno a medicínské spory v německém právu II

❖ Závěry judikatury byly v r. 2013 promítnuty do § 630h BGB ---->

- Hrubé pochybení při poskytování léčby vede k obrácení DB ohledně kauzality
- Pochybení při informování pacienta
- Nedostatky vedení zdravotnické dokumentace

Závěry:

- ❖ Použití procesních prostředků k překlenutí důkazní nouze je v souladu se zásadami moderního civilního procesu.
- ❖ **Není na volné úvaze soudu, ale je vázáno na splnění stanovených předpokladů (typové situace)** ⇨ přednost mají mírnější prostředky než obrácení důkazního břemene
- ❖ Předpoklady a podmínky aplikace jsou předmětem soustavně probíhající diskuse (v níž zaznívá i řada kritických hlasů..).

Doporučená literatura

- Doležal, A., Doležal, T. Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016.
- Těšinová, J., Doležal, T., Policar, R. a kol. Medicínské právo. 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 2019.
- Holčapek, T. Dokazování v medicínskoprávních sporech. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2011.
- Lavický, P. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Praha: Leges, 2017.
- Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250I). Praktický komentář . Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016. (dostupný z ASPI). Komentář k § 120 a souvisejícím.
- Macur, J. Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem. Právní rozhledy č. 5/2000, s. 200.
- Macur, J. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2000
- Melzer, F., Tégl, P. Občanský zákoník, IX. svazek, § 2894-3081. Komentář. Praha: Leges, 2019.

Děkuji za pozornost!

anna.zemandlova@law.muni.cz